

Володимира Федина-Дармохвал*
Ukraine

Концептуальний аспект програм обміну як чинника інтеграції України у світовий науковий простір

Анотація

Вітчизняна система вищої освіти проходить шлях оновлення, спрямованого на інтернаціоналізацію вищої освіти та культурну інтеграцію викладачів різних країн, підвищення якості вищої освіти за міжнародними освітніми стандартами. Інтеграція вищої освіти України у світовий освітній простір та подальший розвиток міжнародного обміну людським капіталом потребує модернізації, у тому числі системи академічної мобільності у системі вищої освіти. З кожним роком програми академічної мобільності розширюють кількість учасників, як за рахунок вітчизняних, так і закордонних вищих навчальних закладів.

Академічна мобільність є одним із найважливіших аспектів інтеграції українських вищих навчальних закладів у міжнародний освітній простір та чинником особистісного та професійного розвитку викладача, оскільки ставить його до аналізу та вирішення життєвих ситуацій з власної та інших культур.

Водночас академічна мобільність є важливою для особистісного та професійного розвитку педагога, оскільки ставить його в умови аналізу та вирішення життєвих ситуацій з позиції власної та інших культур. Це сприяє розвитку вміння мислити в порівняльному аспекті; вміння обирати способи взаємодії з урахуванням особливостей іншої культури; готовність до міжкультурної комунікації; поглиблює знання про іншу культуру. Участь викладачів у програмах академічної мобільності дає їм можливість підвищувати свою кваліфікацію, постійно розвиватися професійно, знайомитися з методикою викладання в університетах за кордоном, розвивати особистісний та професійний потенціал.

В Україні академічна мобільність науково-педагогічних працівників регулюється законодавством і включає відповідне оновлення державного законодавства про вищу освіту (Закон України «Про вищу освіту», постанова Кабінету Міністрів України «Положення про здійснення право на академічну мобільність»).

Ключові слова: академічна мобільність, підвищення кваліфікації, міжкультурне співробітництво, партнерство вищих навчальних закладів, викладач університету, форми академічної мобільності

Summary

The Conceptual Aspect of Exchange Programs as a Factor of Ukraine's Integration into the World Scientific Space

The domestic system of higher education is undergoing a path of renewal, aimed at the internationalization of higher education and cultural integration of teachers from different countries, improving the quality of higher education according to international educational standards. The integration of Ukraine's higher education into the world educational space and the consequent development of international human capital exchange need to be modernized, including the system of academic mobility in the higher education system. Every year academic mobility programs expand the number of participants, both at the expense of domestic and foreign higher education institutions.

Academic mobility is one of the most important aspects of integrating Ukrainian higher education institutions into the international educational space and a factor in

* Володимира Федина-Дармохвал, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, Львівський національний університет імені Івана Франка, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8663-0390>, e-mail: Wolodymyra@yahoo.com.

the personal and professional development of teachers, as it puts him in the analysis and solution of life situations from their own and other cultures.

At the same time, academic mobility is important for the personal and professional development of the teacher, as it puts him in the conditions of analysis and solution of life situations from the standpoint of their own and other cultures. This promotes the development of the ability to think in a comparative aspect; the ability to choose ways of interaction taking into account the peculiarities of another culture; readiness for intercultural communication; deepens knowledge of another culture. Participation of teachers in academic mobility programs gives them the opportunity to improve their skills, constantly develop professionally, get acquainted with teaching methods at universities abroad, develop personal and professional potential.

In Ukraine, the academic mobility of research and teaching staff is regulated by legislation and includes a corresponding update of state legislation on higher education (Law of Ukraine «On Higher Education», Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Regulations on the exercise of the right to academic mobility»).

Keywords: academic mobility, professional development, intercultural cooperation, partnership of higher educational institutions, university teacher, forms of academic mobility

1. Вступ

У сучасних умовах модернізації та глобалізації освіти, коли освіта і знання стають транскордонним та транснаціональним явищем, особливого значення набуває активна міжнародна співпраця у сфері освіти та науки нашої держави з іншими країнами, що дозволяє створити єдиний європейський освітній простір – зону «Європейської вищої освіти». Формування єдиного світового освітнього простору відбувається через зближення підходів різних країн до організації освіти, а також через визнання документів про освіту інших країн. Загальноєвропейський простір вищої освіти (EHEA) й загальноєвропейський дослідницький простір (ERA) утворюють сучасне європейське суспільство знань. Спільний європейський освітній простір, з одного боку, сприяє зростанню мобільності професорсько-викладацького складу, а з іншого – академічна мобільність є необхідною умовою формування самого спільного освітнього простору [Huliaieva, 2005, p. 77].

Метою статті є визначення ролі програм обміну викладача закладу вищої освіти як фактора інтеграції у світовий науковий простір.

Науково-педагогічна увага вітчизняних дослідників таких як О. Гринькевич, Т. Десятов, С. Захарченко, М. Загурський, М. Левківський, О. Левченко, Н. Мирончук та ін. і зарубіжних А. Бом (A. Bohm), А. Гевет (A. Hewett), М. Квієк, Н. Кемп (N. Kemp), Т. Фатхутдінов та ін.) присвячена проблемі пошуку шляхів створення єдиного міжнародного освітнього простору, зростання мобільності педагогічних працівників. Водночас предметом наукових дискусій стали питання академічної мобільності, її ролі у розвитку національної системи вищої освіти, формуванні спільного освітнього простору, забезпеченні професійної самореалізації працівників освітньої галузі (В. Андрущенко, І. Богачевська, Г. Калінічева, О. Кізілов, Г. Корчова, І. Світящук, Є. Стадний та ін.).

Незважаючи на зростаючу кількість спеціальних досліджень, присвячених визначенню сутності академічної мобільності як фактора інтеграції України у світовий освітній простір, засобу формування конкурентоспроможності системи освіти, чинника професійної успішності фахівців, додаткової уваги потребує проблема, пов'язана із обґрунтуванням академічної мобільності як невід'ємної складової професійного розвитку викладача вищої школи. Невід'ємною частиною світу та глобалізації освіти є переливання соціальних капіталів, матеріальних та трудових ресурсів. Сучасний стан цих процесів в освітньому просторі України набуває інноваційного потенціалу.

Одними із пріоритетних напрямів освітянської інтелектуальної співпраці є діяльність міжнародного співробітництва закладів вищої освіти світу; спільні розробки актуальних для ЗВО проблем, а саме: академічна мобільність викладачів, науково-дослідні проекти на базі інноваційних університетів; освітянські програми; організаційні основи для проведення сумісних науково-практичних конференцій з питань впровадження та реалізації проектів міжнародного партнерства.

2. Програми обміну як складова професійного розвитку викладача

Важливою складовою професійного розвитку сучасного викладача закладу вищої освіти є академічна мобільність. Поняття «мобільність», як інтегративну якість особистості, що характеризує внутрішнє самовдосконалення, засноване на стабільних цінностях і потребі у саморозвитку. Академічна мобільність розглядається, як можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти на території України чи поза її межами. Варто зауважити про важливість академічної мобільності для особистісного і професійного розвитку сучасного викладача шляхом здійснення аналізу й вирішення професійних завдань з позицій різних культур, обміну науковим і культурним потенціалом, технологіями навчання.

Важливим аспектом у міжнародному співробітництві для науково-педагогічних працівників є поглиблення навчальних курсів; введення нових навчальних програм в рамках навчально-методичної роботи; стажування та підвищення кваліфікації; участь у програмі обміну через запрошення викладачів на викладання [Zlyvkov, 2004, p.15].

Участь у програмі обміну – це можливість набутти цінний досвід, зітканий з десятків, сотень різних напрацювань й досягнень, удоступнених в зарубіжному науковому середовищі; досвід, що базований на живому спілкуванні «від людини до людини» й дискусійному обміні думками; досвід, що спонукає не тільки робити порівняння й ініціювати зміни у власних інституціях, діяльності дотичних галузях, але й стати їх активними учасниками; досвід, що уможливорює вихід поза межі локального інтелектуального простору через багатоактне спілкування й працю над спільними проектами з науковцями й іноземними інституціями країн світу.

Учасники цих програм проводять індивідуальні дослідження, знайомляться з актуальними надбаннями закордонних університетів у плануванні навчальних програм, розробці навчальних курсів та їх викладанні, беруть участь у наукових конференціях та семінарах. До участі у конкурсі

приймаються лише індивідуальні проекти – дослідницькі та такі, що спрямовані на розробку та запровадження нових навчальних курсів, оновлення навчальних матеріалів, вивчення та оволодіння передовими методами навчання та викладання, готовність до ініціювання та запровадження нових курсів, розповсюдження передових методів навчання та викладання, поширення й популяризація отриманих результатів проведеного дослідження по поверненні в Україну.

Неперервне оновлення науково-інформаційного потенціалу призводить до швидкого застарівання знань і висуває нові вимоги до самоосвіти, самовдосконалення викладача. Сьогодні заклади вищої освіти потребують спеціаліста, здатного до перебудови змісту своєї діяльності відповідно до змін ринку праці і оволодіння новими професійними знаннями, інформаційно-комунікаційними технологіями, спроможного адаптуватись до інновацій педагогічної науки, активної роботи на рівні світових стандартів. За цієї умови одним із шляхів підвищення ефективності професійного розвитку і конкурентоспроможності сучасного викладача є цілеспрямована реалізація його академічної мобільності через програми академічного обміну, розвиток міжнародної співпраці у науково-педагогічній сфері.

В цілому мобільність визначається як готовність фахівців до зміни виконуваних професійних завдань, спроможність швидко опанувати нові спеціальності і види робіт. При цьому до змісту цього поняття зараховують: вибір професії, плинність кадрів, підвищення кваліфікації та зміну місця роботи чи професії [Sushentseva, 2011, p. 134]. Як системна якість особистості фахівця, результат внутрішніх зусиль особистості, спрямованих на самооцінку професійної діяльності, професійна мобільність окреслюється соціальними й індивідуально-особистісними чинниками. Разом з тим, підґрунтя професійної мобільності складають професійно-освітні можливості фахівця, а також вимоги, які висувають до ЗВО ринок праці та суспільство щодо якості підготовки працівника [Sushentseva, 2011].

Зазначимо, що у питанні співвідношення термінів «професійна мобільність» і «академічна мобільність» переважна більшість науковців погоджуються з тим, що ці поняття взаємно впливають

на формування і розвиток одне одного. Зокрема, на думку І. Шпекторенко, професійна мобільність є «логічним продовженням академічної мобільності» [Shpektorenko, 2007, p. 468]. Л. Сушенцева підкреслює, що важливим чинником «формування професійної мобільності і розвитку загальноосвітнього та наукового простору, засобом для підвищення якості освіти» є академічна мобільність [Sushentseva, 2019, p. 68].

3. Поняття мобільності як психолого-педагогічна проблема

У свою чергу академічна мобільність визначається дослідниками як «можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами [Pro vyshchu osvitu, 2021] і становить один з векторів інтеграції закладів вищої школи України у міжнародний освітній простір. Метою академічної мобільності є збагачення знань, придбання передового професійного досвіду, реалізація науково-дослідних та навчальних програм, запозичення інновацій, обмін ресурсами, науковим потенціалом, технологіями навчання, залучення до культурних цінностей інших країн тощо.

У філософському напрямку професійну мобільність розглядають як рух людей (індивідів), груп у межах соціальної структури суспільства між класами, групами, верствами, категоріями. В соціологічному аспекті під професійною мобільністю розуміють соціальні переміщення людей у напрямку визначення їх суспільних позицій, які характеризуються або більш високим (соціальне піднесення), або більш низьким (соціальна деградація) рівнем доходів, престижу та інше. Психологічний напрямок професійної мобільності передбачає наявність адаптивно важливих особистісних якостей, тобто мотивів, основна увага приділяється внутрішньо-мотиваційним та інтелектуально-вольовим компонентам особистості. В економічному ракурсі професійна мобільність розглядається як рух робочої сили, тобто здатність і готовність фахівця змінювати місце роботи, регіон чи сферу діяльності. Дослідження «професійної мобільності» педагогічною

наукою доводить існування різних підходів щодо трактування поняття професійної мобільності, розрізняючи формування професійної мобільності майбутніх спеціалістів у процесі їх навчання у ЗВО та розвиток професійної мобільності фахівців. Професійна мобільність проявляється в професійній діяльності і забезпечує самовизначення, самореалізацію в житті і праці на основі сформованості ключових компетенцій та базових професійних (ключових) кваліфікацій і прагнень особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище. Професійна мобільність розглядається як своєрідний особистісний ресурс, що лежить в основі дієвого перетворення суспільного довкілля і самого себе в ньому; як складне, багатогранне як за структурою, так і за функціональним призначенням, видовим розмаїттям явище [Piletska, 2013, p. 207].

У Болонській декларації (1999) зазначається необхідність реалізації можливостей академічної мобільності як однієї з умов міжнародної співпраці у сфері науки і освіти. Зокрема, розвиток академічної мобільності передбачає адаптацію національної системи освіти до загальноєвропейських критеріїв. Основні інструменти і способи забезпечення сумісності національних складових в рамках європейської системи вищої освіти розроблено в таких документах: Всеосяжна рамка кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти (The Overarching Framework for Qualifications in the European Higher Education Area); Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (European Qualifications Framework for Lifelong Learning); Кроки з розробки національних рамок кваліфікацій (2007); Рекомендації країнам з проведення процесу верифікації – критерії і процедури для підтвердження сумісності рамок освіти; Критерії і процедури узгодження національних рівнів кваліфікації з Європейською рамкою кваліфікації (Додаток до листа Європарламенту і Ради Європи від 06.04.2008 р.); Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area); Керівництво користувача ECTS (European credit transfer and accumulation System users guide, 2009); Європейський реєстр агенцій із забезпечення якості

(European Quality Assurance Register for Higher Education); Зальцбурський принцип розробки докторських програм для європейського суспільства знань; Хартія європейських університетів для освіти впродовж життя [Akademichna mobilnist, 2021].

Складовою розвитку професійної мобільності фахівця є академічна мобільність, яка надає можливість учасникам освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами. Набуття певного досвіду з академічної мобільності під час навчання у вищому навчальному закладі буде сприятиме розвитку професійної мобільності фахівця у майбутньому.

Слід зазначити, що сьогодні академічна мобільність – це можливість викладачів вищої школи самостійно формувати власну освітню траєкторію в межах освітніх стандартів, обирати освітні та наукові напрями, освітні установи відповідно до здібностей і схильностей. Водночас це соціальне явище, яке виявляється у створенні спільних міжнародних проектів і дослідницьких програм, а також один з ефективних способів розвитку освітніх та інтелектуальних можливостей на індивідуальному та груповому рівнях. Так, І. Вовканич стверджує, що «мобільність професорського-викладацького складу зазвичай зумовлюється науковими дослідженнями, найвищим рівнем наукової мобільності відзначаються країни, які цілеспрямовано залучають науковий персонал для розширення системи вищої освіти, доказом чого слугує зростаюче домінування англійської мови у наукових дослідженнях на європейському континенті» [Vovkanych, 2018, p. 82]. Приймаючи участь у програмах міжнародної мобільності, викладачі відкривають шлях до більш якісних освітніх і дослідницьких курсів і програм. Зауважимо, що академічна мобільність науково-педагогічного працівника – це ще й спосіб підвищення кваліфікації і обміну педагогічним досвідом, який дозволяє йому ознайомитись із організацією освітнього процесу ЗВО-партнерів, порівняти системи освіти різних країн, об'єктивно визначити слабкі та сильні сторони, актуалізувати зміст курсів, що викладаються викладачем, на практиці використати нові форми і методи

навчання. Але варто зазначити, що ефективність академічної мобільності полягає не тільки у підвищенні кваліфікації самих викладачів, але й можливості поширення набутого професійного досвіду на рівні кафедр, факультету і університету, розробці нових курсів, розвитку та активізації дослідницьких інтересів, спрямованих на забезпечення якості дисциплін, що викладаються.

4. Смысловий аналіз програм обміну

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» [Pro zatverdzhennia Polozhennia, 2021] до форм академічної мобільності для осіб, що здобувають наукову ступінь доктора наук, науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників та інших учасників освітнього процесу, зараховано наступні: участь у спільних проектах, викладання, наукове дослідження; наукове стажування; підвищення кваліфікації.

Наприклад, програма обміну – *Fulbright research and development program* надає можливість впродовж 6–9 місяців конкурсантам подаватись на міждисциплінарні напрямки досліджень або на стажування за спеціальністю, відмінною від зазначеної в дипломі, якщо вони мають фаховий досвід роботи за цією спеціальністю (не менше 1–2-х років) або володіють базовими знаннями та навичками з цієї спеціальності, одержаними завдяки проходженню стажувань, тренінгів, сертифікатних та інших освітніх програм.

Для кандидатів та докторів наук у сферах гуманітарних, суспільних, точних, технічних та природничих дисциплін, діячів культури й мистецтва, фахівців з бібліотекарства та музейної справи, журналістів та громадських діячів – з повною вищою освітою програма *Fulbright visiting scholar program* пропонує скористатися професійним розвитком впродовж трьох до дев'яти місяців [17].

Наукова стипендія Національної архівної спадщини Фулбрайта (*Fulbright-national archives heritage science fellowship*: 5–12 місяців) надає можливість відвідувачам Фулбрайта спілкуватися з науковцями та експертами Національного архіву під час проведення наукових досліджень у галузі найсучаснішої науки спадщини Національного

архіву, щоб допомогти у збереженні та постійному публічному доступі до культурних та історичних артефактів, записів та документів. Учасник обміну працюватиме з командою експертів з питань спадщини та отримує практичний лабораторний досвід. Вчені співпрацюють з різними підрозділами в архівах так і з іншими університетами Вашингтона, округу Колумбія та партнерами урядових установ, над різноманітними проектами, які використовують їх досвід у галузі аналітичної хімії, фізики, обчислювального моделювання та матеріалознавства. Колекція Національного архіву містить матеріали, починаючи від паперу та пергаменту, закінчуючи фотографіями, сучасними фільмами, магнітними аудіо-візуальними стрічками та цифровими файлами. Збільшення знань про колекції та способи зменшення ризиків пошкодження та втрати є натхненням для дослідницьких проектів. Адже наука про спадщину – це міждисциплінарна галузь, що охоплює гуманітарні та природничі науки. Вона зосереджена на вдосконаленні таких професійних навичок як: догляд, використання та управління культурними та історичними об'єктами, використання інструментів та технологій математики, природничих та інженерних дисциплін [16].

Для розвитку професіоналізму викладачам та науковцям пропонуються унікальні навчальні курси в різних центрах передового досвіду в Індії для розширення їх професійних навичок і можливостей, а також для підготовки їх до життя у більш глобалізованому світі. Програма повністю спонсорується урядом Індії. У 47 спеціально створених навчальних закладах проводиться 280 короткострокових, середньострокових і довгострокових курсів протягом року, з таких спеціальностей як облік, аудит, банківська справа, фінанси, ІТ, телекомунікації, англійська мова, управління, захист зовнішнього середовища, а також технічні і спеціальні курси [18].

Таким чином, реалії сьогодення – це всесвітній освітній простір, який створює умови для професійного розвитку, міжнародної плідної співпраці та обміну досвідом. Основний акцент у спільній інноваційній співпраці зроблено на впровадженні принципів Болонського процесу та Лісабонської конвенції. Академічну мобільність професорсько-викладацького та адміністративного складу ви-

щих навчальних закладів варто розглядати як механізм підвищення рівня національної освітньої системи за рахунок вивчення іноземного досвіду, а також як спосіб подолання відставання вітчизняної університетської науки, яке виникає через брак фінансування й відсутність сучасного обладнання.

З метою посилення інтеграції в міжнародному просторі вищої освіти й дослідницькому просторі, а також сприяння розвитку майбутніх фахівців як сучасних дослідників з широким світоглядом, заклади вищої освіти можуть укладати прямі угоди щодо міжнародної співпраці. Це сприяє мобільності студентів, аспірантів і докторантів та розвитку міжнародного співробітництва між університетами.

Для цього є ряд ресурсів асоціацій випускників, клуби випускників освітніх програм або вищих навчальних закладів тої чи іншої країни. Вони можуть бути джерелом практичної інформації. Наприклад:

- Асоціація випускників вищих навчальних закладів Німеччини <http://www.alumniportal-deutschland.org/en/start-page.html>
- Портал для випускників вищих навчальних закладів Австрії <https://oead.at/en/to-austria/alumni/>

Новий інтернет-ресурс для молодих викладачів розроблений за підтримки Міністерства закордонних справ Естонії. Метою проекту є підвищення поінформованості молоді щодо можливостей стажування і навчання за кордоном, участі в міжнародних науково-практичних конференціях – <http://edu.eepro.info/education>

Для пошуку стипендій, курсів, у інших країнах також існує ціла низка ресурсів та сайтів, як от наприклад <https://www.study-research.pt/> – навчання, дослідження та стипендії у Португалії; <https://www.studyinromania.gov.ro/> – навчання та стипендії у Румунії. На цьому сайті зібрані безкоштовні та платні онлайн-курси від провідних австралійських ВНЗ – Open Universities Australia; навчання, дослідження та стипендії у Португалії – <https://www.study-research.pt/>

Для забезпечення академічної мобільності у Європейському Союзі було засновано низку спеціальних програм, найвідомішою з яких є програма Еразмус+ (англ. Erasmus+). Erasmus є акроні-

мом, що розшифровується як European Region Action Scheme for the Mobility of University Students (укр. Схема дії європейського співтовариства для підвищення мобільності студентів університетів). Це програма обмінів студентів, викладачів та науковців країн – членів Європейського Союзу, що названа на честь видатного голландського вченого XV століття, гуманіста і теолога Еразма Роттердамського, який багато мандрував Європою, навчався і працював у різних університетах. Одним із напрямів програми Еразмус+ є Навчальна (академічна) мобільність, яка спрямована на посилення міжнародних зв'язків у сфері вищої освіти через підтримку високоякісних європейських навчальних програм, забезпечуючи студентів і науковців з усього світу можливістю отримати досвід навчання та викладання в європейському університеті, а також через заохочення поїздок європейських студентів і науковців до інших країн. Програма є механізмом студентських та академічних обмінів між державами Євросоюзу та країнами з-поза його меж. Студенти старших курсів і науковці з різних країн, включаючи Україну, мають змогу отримувати гранти від ЄС для продовження навчання або проведення наукових досліджень у країнах ЄС. Протягом 2014–2020 рр. за напрямом КА1: Навчальна (академічна) мобільність Програмою Еразмус+ передбачається надання грантів та можливостей для навчання біля 4 млн. особам та 125 тис. організаціям, виділивши на це 63 % загального бюджету Програми Еразмус +, що складає загалом 14,7 млрд. євро. Проект з міжнародної кредитної мобільності Програми Еразмус+ Навчальна (академічна) мобільність може бути організований закладами вищої освіти з України та одним європейським ЗВО партнером з країни-члена Програми. Рекомендовано щоб обмін за міжуніверситетськими проектами з міжнародної кредитної мобільності був двостороннім. Відповідно до умов Програми Еразмус+ аплікантом проекту з кредитної мобільності повинен бути університет з країни-члена Програми Еразмус+. Європейський університет повинен бути підписантом Хартії Еразмус з вищої освіти. Проектні заявки подаються університетом-аплікантом з країни-члена програми до свого Національного агентства Програми Еразмус+, яке розглядає та при-

ймає рішення щодо проектів переможців та оприлюднює результати [Navchalna (akademichna) mobilnist, 2018].

Імплементуючи Болонську ініціативу, більшість країн прийняли нові закони про вищу освіту для впровадження і регулювання елементів Болонського процесу. В Україні проблеми розвитку академічної мобільності розглядаються у низці вітчизняних законодавчих документів, а саме: у Законі України «Про вищу освіту» (2014), «Концепції розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010–2020 р.)», «Про професійний розвиток працівників» (2012), «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013) та ін. У Постанові Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. ні 579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» основними видами академічної мобільності визначено: 1. Ступенева мобільність – здобуття вищої освіти в іншому ЗВО, що підтверджується документом. Це дає можливість студентам навчатися за спільними магістерськими програмами у партнерстві з іншими навчальними закладами світу за попередньо погодженими начальними планами. Тривалість навчання може складати від 1 до 2 років для спільних магістерських програм і 3 роки для докторських програм. 2. Кредитна мобільність – здобуття кредитів ЄКТС, що визнаються ЗВО постійного місця навчання вітчизняного чи іноземного учасника освітнього процесу. Власне ідея і мета кредитної мобільності – перезарахування кредитів, тобто, визнання освіти вищого навчального закладу, до 144 якого на навчання іде студент. Терміни навчання чи стажування при цій формі мобільності можуть складати від 3 місяців до 1 року. Рівень мобільності можна вимірити за допомогою двох статистичних показників: вхідна мобільність – відсоток іноземних педагогів, які приїжджають у приймаючу країну для навчання або проведення досліджень; вихідна мобільність – національний відсоток, які їдуть навчатися за кордон. Слід відзначити, що середній показник вхідної мобільності для ЄС країн у 2014 році складав 3,6 %, а вихідної мобільності – 3,2 % [The Internationalization of Higher Education, 2014]. В Україні суттєвого підвищення академічної мобільності не відбулося і до сьогодні,

вимоги глобалізації та євроінтеграції не відбилися належним чином у національній стратегії розвитку вищої освіти. Закордонне навчання й стажування за рахунок ЗВО або держави становить менше 10% від офіційно оголошеної кількості «мобільних українських науковців». Міністерство науки й освіти виокремило основні проблеми, які перешкоджають підвищенню мобільності студентів і викладачів [Zhyliayev, 2015, p. 88]: – вкрай низька активність вітчизняних вищих навчальних закладів щодо налагодження партнерських відносин із вищими навчальними закладами та науковими установами за кордоном; – питання співпраці вищих навчальних закладів України із закордонними провідними вищими навчальними закладами мають несистемний характер; – окремі вітчизняні вищі навчальні заклади самоусунулися від цієї роботи, поклавши її виконання на студентів, аспірантів, науковців і викладачів; – вищими навчальними закладами проводиться недостатня робота з отримання студентами, аспірантами і викладачами різноманітних стипендій, грантів, участі у програмах благодійних фондів з метою знаходження джерел фінансування навчання, проживання, медичного страхування тощо. Освітню мобільність у Європейському Союзі забезпечує низка спеціальних програм з багатомільйонними бюджетами. За 20 років програмами скористалися понад 1,7 млн громадян ЄС. Проте, незважаючи на фахову підтримку з боку ЄС, нею скористалися лише поодинокі ЗВО України, які мають реальні партнерські зв'язки з університетами країн Євросоюзу.

Забезпечити підвищення академічної мобільності студентів і викладачів різних університетів в даний час можливо в рамках нової інтегрованої програми Європейського союзу «Erasmus+» (2014–2020 рр.), основною відмінністю якої є її інтегративність – вона з'єднує в єдину програму програми «Безперервна освіта» (що складається, в свою чергу, з підпрограм «Leonardo da Vinci», «Comenius», «Grundtvig», «Erasmus» і «JeanMonet-Action»), «Youth In Action (Молодь в дії)» та п'ять інших міжнародних програм, включаючи «Erasmus Mundus» і «Tempus». Ця програма фокусується на забезпеченні співробітництва в галузі освіти з країнами за межами ЄС. У процесі реалізації цієї програми Україна має вже вагом

здобутки. Так, у період з 2015 р. до 2017 року за результатами конкурсів Програми «Erasmus+» (напрямок «Міжнародна кредитна мобільність») від України було подано 1 008 проектів, з яких 643 було рекомендовано до фінансування, що забезпечило реалізацію 7181 мобільностей (загальна вартість складає більше 24 млн. євро). Інструментом підвищення інформаційної обізнаності студентів про можливості академічної мобільності є Eurodesk – це інформаційна молодіжна мережа Європейської Комісії, яка є складовою частиною програми «Молодь в дії». Вона об'єднує понад 350 інформаційних точок у 34 країнах і надає молоді та поширює інформацію про освіту, навчання і молодіжні програми в країнах, що входять до Європейського Союзу, а також про інші міжнародні можливості спеціально для молоді. Розвиток академічної мобільності повинний бути забезпечений на самих різних рівнях – міжнародному, національному та інституційному. На міжнародному рівні цьому буде сприяти прийнята Європейською комісією нова стратегія «Європейської вищої освіти у світі» (липень 2013), основними кроками якої є [Proekt Yevropeiskoho Soiuzu, 2018]: – збільшення фінансової підтримки в рамках нової програми Erasmus + для вхідної та вихідної мобільності серед країн, що не є членами ЄС, в кількості до 135 000 учнів і викладачів, і залучення до 15 000 дослідників через програму Marie Skłodowska-Curie Actions, Horizon 2020; – підтримка міжнародних об'єднань вузів з метою розробки спільних магістерських та докторських програм через програми Erasmus+ і Marie Skłodowska-Curie Actions, забезпечення високоякісних стипендій для 60 000 випускників; – підтримка стратегічного партнерства для співпраці та інновацій, в тому числі до 1000 партнерств для нарощування потенціалу між вузами з ЄС та вузами з інших країн. Результативність академічної мобільності в кожній окремій країні багато в чому залежить від стратегії її розвитку на національному рівні. Держава має сприяти підвищенню академічної мобільності через реалізацію наступних заходів: зосередження зусиль на підвищенні гнучкості освітніх програм; забезпечення фінансової доступності навчання за кордоном через виділення окремої статті бюджету на стимулювання академічної мобільності;

створення державної постійно діючої багаторівневої спеціалізованої інформаційної мережі, яка буде служити інтегратором і розповсюджувачем достовірної та повної інформації для всіх учасників процесу; вдосконалення механізму взаємного визнання академічних результатів студентів та їх кваліфікацій; забезпечення розвитку національної і внутрівузівської інфраструктури підтримки мобільності, що включає підсистему моніторингу даного напрямку.

5. Висновки

Отже, програми обміну – це можливість ефективніше розвивати особистий інтелектуальний потенціал. Академічна мобільність є явищем динамічним, є формою інтернаціоналізації освіти, що сприяє інтеграції індивіда до міжнародної системи освіти. Вона є: важливою складовою процесу інтеграції закладів вищої освіти у міжнародний освітній простір; період навчання студента в країні, громадянином якої він не є; виїзд певної кількості студентів для навчання за кордон; важлива якісна особливість європейського простору, що передбачає обмін людьми між закладами вищої освіти та між державами; це можливість обрання найкращих варіантів навчання для підготовки сучасного фахівця. Академічна мобільність – це можливість викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому навчальному закладі на території України чи поза її межами, без відрахування чи звільнення з основного місця навчання чи роботи. Формами академічної мобільності для учасників освітнього процесу, що здобувають освітні ступені молодшого бакалавра, бакалавра, магістра та доктора філософії у вітчизняних вищих навчальних закладах, є: навчання за програмами академічної мобільності; мовне стажування; наукове стажування. Формами академічної мобільності для осіб, що здобувають наукову ступінь доктора наук, науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників та інших учасників освітнього процесу, є: участь у спільних проектах; викладання; наукове дослідження; наукове стажування; підвищення кваліфікації.

Отже, міжнародна академічна мобільність як найбільш розвинена форма інтернаціоналізації

освіти сприяє інтеграції індивіда у міжнародну академічну спільноту в рамках глобального освітнього простору. Вона забезпечує доступ до освітніх здобутків провідних країн світу, сприяє розвитку інтеркультурних компетентностей та збільшує шанси на професійну самореалізацію.

На інституційному рівні такими заходами можуть бути наступні: запровадження стратегій підвищення академічної мобільності, розроблених конкретними університетами з урахуванням їх переваг і специфіки; розширення інформаційного поля студентської мобільності, включаючи створення сайту, організацію зустрічей з обміну досвідом за участю студентів, які вже пройшли таку підготовку; розробка механізму мотивації до вивчення іноземних мов, впровадження форми і методів навчання іноземним мовам, що забезпечують суттєве підвищення рівня мовної підготовки студентів і викладачів; забезпечення соціально-побутових умов і гарантій безпеки для іноземних громадян, які прибувають для навчання. Таким чином, вищі навчальні заклади України, приймаючи європейські принципи конкурентоспроможності в процесі підготовки фахівців, орієнтуються на підвищення академічної мобільності, яка виступає своєрідною гарантією якості вищої освіти. Отримання студентами міжнародного досвіду відкриває нові можливості на європейському ринку праці, що є надзвичайно важливим для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності вищої національної освіти.

Сьогоднішні тенденції світового розвитку характеризуються всеохоплюючою глобалізацією процесів у різноманітних сферах таких, як економіка, політика, культура та освіта. У свою чергу супутній глобалізації процес інформатизації суспільства та економіки призвів до формування попиту на інтелектуальний капітал, що здатний генерувати нові наукові відкриття та винаходи, які в перспективі сприяють зростанню економічного та технологічного потенціалу як окремих країн, так і світу в цілому.

Таким чином, адаптація законодавства України в сфері освіти до європейських стандартів значно збільшила доступ українським студентам та науковцям до програм академічної мобільності, у більшості завдяки гарантуванню права на збереження стипендій, зарплатні, робочих та на-

вчальних місць, а також завдяки можливості презараховувати отриманні під час навчання за програмою мобільності кредити ЄКТС в основному університеті навчання студента. Це сприяло значній інтенсифікації участі українських студентів і викладачів у програмах міжнародних обмінів, однак, не зважаючи на це, кількість студентів і викладачів, що беруть участь у академічних обмінах з Україною, досі залишається на низькому рівні.

У сучасному світі освіта набуває рис міжнаціонального та транскордонного явища. Становлення міжнародного освітнього простору сприяло розвитку академічної мобільності вищої освіти в Україні. Вхідження України до цього процесу спонукало вітчизняних менеджерів від освіти шукати нові шляхи зближення з європейським досвідом організації освіти й законодавчо врегулювати визнання документів про освіту інших країн. Формування сучасного європейського суспільства знань потребує активізації мобільності студентської молоді та викладацького складу.

Література

- Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір: аналітична записка: веб-сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421> (дата звернення: 02.10.2021).
- Вовканич І.І., Свеженцева О.І. Академічна мобільність як пріоритетний напрям у процесі підготовки фахівця з міжнародних відносин. Міжнародний науковий вісник. 2018. Вип. 1 (17). С. 76–87.
- Гуляева Н.М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири / Н. М. Гуляева // Матеріали VI щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні» (17–19 лютого 2005 року м. Дніпропетровськ). – К.: Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – С. 76–81.
- Жиляєв І.Б., Ковтунець В.В., Сьомкін М.В. Вища освіта України: стан та проблеми. Київ: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2015. 96 с.
- Злишков В.Л. Проблеми соціальної самоідентифікації української еліти / В.Л.Злишков// Соціальна психологія. 2004. № 6 (8). С. 13–16.

- Навчальна (академічна) мобільність. Національний Еразмус+ офіс – Україна. URL: <http://erasmus-plus.org.ua/erasmus/ka1-navchalna-mobilnist.html> (дата звернення: 20.03.2018)
- Пілецька Л.С. Професійна мобільність особистості: психологічний аспект аналізу. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2013. № 3 (32).
- Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (із змінами і доповненнями). Відомості Верховної Ради. 2014. № 37–38. ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.10.2021).
- Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. ні 579. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248409199> (дата звернення: 20.03.2018).
- Проект Європейського Союзу. Національний Еразмус+ офіс. URL: <http://erasmusplus.org.ua/novyny/1589-rezultaty-konkursiv-erazmus-z-mizhnarodnoi-kredytnoimobilnosti-2017-r.html> (дата звернення: 22.03.2018).
- Сушенцева Л. Л. Професійна мобільність як сучасна педагогічна проблема. Креативна педагогіка. 2011. Вип. 1. С. 129–136.
- Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика: монографія / за ред. Н.Г. Нічкало. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. 439 с.
- Сушенцева Л., Тютченко С. Проблема взаємозв'язку академічної і професійної мобільності студентів. Освітні обрії. 2019. № 1 (48). С. 66–69.
- Шпекторенко І. В. Поняття та структура феномена професійної мобільності державного службовця. Університетські наукові записки: часопис Хмельницького університету управління та права. 2007. № 4 (24). С. 467–472.
- The Internationalization of Higher Education. UNESCO European Centre for Higher Education [Romania]. In: Higher Education in Europe, 2014. Vol. 32, ні 4. AC Georgia. [<http://www.americancouncils.ge/>]. Fulbright Ukraine. [<https://fulbright.org.ua/uk/>].
- Програми міжнародної академічної мобільності [<https://sumdu.edu.ua/uk/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=047e3591-f2ac-e811-923d-001a4be6d04a&kind=1>].

References

- Akademichna mobilnist yak faktor intehratsii Ukrainy u svitovyi naukovo-osvitnii prostir: analitychna zapyska [Academic mobility as a factor of Ukraine's integration into the world scientific and education-

- al space: an analytical note]. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421> (data zvernennia: 02.10.2021).
- Vovkanych I.I., Sviezhentseva O.I. Akademichna mobilnist yak priorityetnyi napriam u protsesi pidhotovky fakhivtsia z mizhnarodnykh vidnosyn [Academic mobility as a priority in the process of training a specialist in international relations.]. Mizhnarodnyi naukovyi visnyk. 2018. Vyp. 1 (17). S. 76–87.
- Huliaieva N.M. Mobilnist vykladachiv i studentiv: problemy ta oriientyry [Mobility of teachers and students: problems and guidelines]/ N.M. Huliaieva // K.: Navch.-metod. tsentr «Konsortsium iz udoskonalennia menedzhment-osvity v Ukraini», 2005. S. 76–81.
- Zhyliaiev I.B., Kovtunets V.V., Somkin M.V. Vyshcha osvita Ukrainy: stan ta problemy [Higher education in Ukraine: state and problems]. Kyiv: Naukovo-doslidnyi instytut informatyky i prava Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy, Instytut vyshchoi osvity Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, 2015. 96 s.
- Zlyvkov V.L. Problemy sotsialnoi samoidentyfikatsii ukrainskoi elity [Problems of social self-identification of the Ukrainian elite] / V.L.Zlyvkov// Sotsialna psykholohiia. 2004. 6(8). S.13–16.
- Navchalna (akademichna) mobilnist. Natsionalnyi Erasmus+ ofis – Ukraina. URL: <http://erasmusplus.org.ua/erasmus/ka1-navchalna-mobilnist.html> (data zvernennia: 20.03.2018).
- Piletska L.S. Profesiina mobilnist osobystosti: psykholohichnyi aspekt analizu [Professional mobility of the individual: the psychological aspect of analysis.]. Teoretychni i prykladni problemy psykholohii. 2013. № 3 (32).
- Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII (iz zminamy i dopovnenniamy). Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2014. № 37–38. st. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennia: 12.10.2021)
- Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok realizatsii prava na akademichnu mobilnist: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.08.2015 r. № 759. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.10.2021).
- Proekt Yevropeiskoho Soiuzu. Natsionalnyi Erasmus+ ofis. URL: <http://erasmusplus.org.ua/novyny/1589-rezultaty-konkursiv-erasmus-z-mizhnarodnoikredytnomobilnosti-2017-r.html> (data zvernennia: 22.03.2018).
- Sushentseva L. L. Profesiina mobilnist yak suchasna pedahohichna problema.[Professional mobility as a modern pedagogical problem] Kreatyvna pedahohika. 2011. Vyp. 1. S. 129–136.
- Sushentseva L. L. Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u profesii-no-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh: teoriia i praktyka [Formation of professional mobility of future skilled workers in vocational schools: theory and practice]: monohrafiia / za red. N. H. Nychkalo. Kryvyi Rih: Vydavnychy dim, 2011. 439 s.
- Sushentseva L., Tiutchenko S. Problema vziaimozviazku akademichnoi i profesiinoi mobilnosti studentiv [The problem of the relationship between academic and professional mobility of students.]. Osvitni obrii. 2019. № 1 (48). S. 66–69.
- Shpektorenko I.V. Poniattia ta struktura fenomena profesiinoi mobilnosti derzhavnogo sluzhbovtsia [The concept and structure of the phenomenon of professional mobility of civil servants]. Universytetski naukovi zapysky: chasopys Khmelnytskoho universytetu upravlinnia ta prava. 2007. № 4 (24). S. 467–472.
- The Internationalization of Higher Education. UNESCO European Centre for Higher Education [Romania]. In: Higher Education in Europe, 2014. Vol. 32, ni 4.
- AC Georgia. [<http://www.americancouncils.ge/>].
- Fulbright Ukraine. [<https://fulbright.org.ua/uk/>].
- Prohramy mizhnarodnoi akademichnoi mobilnosti [International Academic Mobility Programs]. [<https://sumdu.edu.ua/uk/ukr/general/normativebase.html?task=getfile&tmpl=component&id=47e3591-f2ac-e811-923d-001a4be6d04a&kind=1>].